

MÁRIA G. SÁNDOR – GYÓZŐ GERŐ

EINFÜHRUNG

BEVEZETÉS

Die mehrjährige Freilegung der Pécs-er Bischofsburg sowie die Bauforschung und Grabungen in der Bischofsburg zu Szászvár haben bedeutende Ergebnisse erbracht, die das leider sehr spärliche schriftliche Quellenmaterial in hohem Maße ergänzen. Mit Hilfe der komplexen Forschungsmethode konnten wichtige kulturhistorische Erkenntnisse in bezug auf die mittelalterliche und türkenzeitliche Geschichte sowie die Kunst- und Architekturgeschichte des Bistums Pécs gewonnen werden.

Natürlich fanden auch in anderen mittelalterlichen Bischofsburgen der zehn von König Stephan dem Heiligen gegründeten Bistümer kleinere Freilegungen statt, zum Beispiel in Győr oder Veszprém. Unsere Forschungen aber richteten sich in erster Linie darauf, die in den Schriftquellen benannten, früher jedoch nicht genau identifizierten Gebäude freizulegen. Im Ergebnis dieser systematischen Forschungen kamen so bedeutende Bauten der Bischofsburg wie die Gebäudereste der ersten ungarischen Universität aus dem 14. Jahrhundert, die Ruinen der Goldenen Marienkapelle oder der Johannes dem Täufer geweihten romanischen Kapelle und nicht zuletzt die Reste des frühmittelalterlichen Bischofspalastes ans Licht.

Ein weiteres Ergebnis der Grabungen war der einzigartige gotische Skulpturenfund, der sich, wie im Laufe der Forschungen festgestellt wurde, teils aus Elementen des Grabmals des aus Deutschland stammenden Universitätsgründers, des Bischofs Wilhelm, teils aus Elementen der plastischen Innendekoration der Goldenen Marienkapelle zusammensetzt.

Die Forschungsergebnisse der Bischofsburg von Szászvár dienen unter anderem mit ergänzenden Angaben zur Geschichte und Kulturgeschichte der Pécs-er Bischofsburg. So bietet sich zum Beispiel eine Möglichkeit, aufgrund der in Szászvár gefundenen, mit Wappen geschmückten Ofenkacheln die Tätigkeit der ebenfalls aus Deutschland gebürtigen Bischöfe Alben in Pécs zu rekonstruieren. Das ist deshalb besonders wichtig, weil weder im Palast noch im Innenhof der Pécs-er Bischofsburg intensiv geforscht werden konnte, da diese Bestandteile der auch heute bewohnten Bischofsresidenz sind.

Az ugyancsak szászvári püspöki vár ásatása és épület kutatása olyan jelentős eredményeket hozott, amelyek a sajnálatosan gyér számú írott forrásanyagot nagymértékben kiegészítik. A pécsi egyházmegye középkori, valamint törökkori történetére, művészet és építészettörténetére vonatkozóan sikerült a komplex kutatási módszer segítségével megrajzolni annak kultúrtörténetét.

A Szent István király által alapított 10 püspökség közül természetesen más középkori püspökvárban is folytak kisebb feltárások, így – Győrben, Veszprémben – de kutatásaink Pécsen az írott forrásokban megnevezett, azonban korábban még pontosan nem azonosított épületek feltárására irányultak elsősorban. Ez a módszeres kutatás azt eredményezte, hogy napvilágra kerültek a püspökvár olyan jelentős épületei mint a XIV. századi első magyar egyetem épületének maradványa, az Aranyos Mária kápolna, a román kori Keresztelő Szt. János kápolna romjai és nem utolsósorban a kora középkori püspöki palota maradványai.

Az ásatások során került elő az a páratlan jelentőségű gótikus szoborlelet, – amely mint azt kutatásaink során megállapítottuk, részben az egyetemet alapító német származású Vilmos püspök sirmelékének részleteiből, – részben az Aranyos Mária kápolna belső szobrászati díszítésének elemeiből tevődik össze.

A szászvári püspöki vár kutatásának eredményei kiegészítő adatokat szolgáltatnak a pécsi püspökvár történetéhez és kultúrtörténetéhez. Így például lehetőség nyílik arra, hogy a Szászváron előkerült címeres kályhacsempék alapján rekonstruálhassuk az ugyancsak német származású Albeni családból származó püspökök pécsi tevékenységét is. Ez annál is fontosabb, mivel ilyen mélységű kutatást a pécsi püspökvárban sem a palotában sem a belső udvarban nem lehetett végezni, hiszen azok a ma is használt püspöki rezidencia részei.

Könyvünk születését megelőzően 1995-ben lehetőségünk nyílt a magyar-bajor műemlékvédelmi kapcsolatok

Vor dem Entstehen der Publikation hatten wir 1995 im Rahmen des Programms zur Zusammenarbeit zwischen den ungarischen und bayerischen Institutionen der Denkmalpflege Gelegenheit, unsere bisherigen Forschungsergebnisse vorzustellen. Eine große Hilfe bei der Veranstaltung dieser Ausstellung war uns neben dem Bayerischen Landesamt für Denkmalpflege das Regensburger Diözesanmuseum in der Person des Kunsthistorikers Herrn Dr. Friedrich Fuchs. Für ihre Mitwirkung möchten wir an dieser Stelle auch Frau Dr. Sylvia Codreanu-Windauer und Herrn Dr. Michael Kühenthal vom Bayerischen Landesamt für Denkmalpflege danken.

Ungarischerseits wurde die Ausstellung von den Archäologen Dr. Mária Sándor und Dr. Győző Gerő organisiert und fachlich betreut, die auch die Freilegungen leiteten. Für ihre künstlerische Gestaltung sorgte der Graphiker Kálmán Szijártó.

Die Eröffnung der Ausstellung »Die Bischofsburg von Pécs – Archäologie und Forschung« fand am 1. Juni 1995 im Regensburger Salzstadel statt. Eröffnungsansprachen hielten Manfred Müller, Bischof von Regensburg, Mihály Mayer, Diözesanbischof von Pécs, weiters Prof. Dr. Michael Petzet, Präsident des Bayerischen Landesamts für Denkmalpflege, Dr. Tamás Fejérdy, damaliger Präsident des Ungarischen Landesamts für Denkmalpflege, sowie Vertreter der Stadt Regensburg. Nach Regensburg wurde die Ausstellung vom 9. bis 31. Juli 1995 in der Öffingener König Christuskirche von Fellbach gezeigt, wo zur Eröffnung Friedrich Wilhelm Kiel, Oberbürgermeister der Stadt Fellbach, und Zsolt Páva, damaliger Bürgermeister der Stadt Pécs, das Wort ergriffen.

In Ungarn war die Ausstellung vom 15. Januar – 5. Februar 1996 im Haus der Künste in Pécs, Széchenyi tér 9, sowie vom 15. Februar – 17. März 1996 im Stadtmuseum von Paks, Deák Ferenc utca 2, zu sehen.

Unterstützt haben die Veranstaltung der Ausstellung das Landesamt für Denkmalpflege, Budapest, das Bayerische Landesamt für Denkmalpflege, München, die Stadt Regensburg, das Diözesanmuseum Regensburg, das Museum und Archiv der Stadt Fellbach sowie die Donauschwäbische Kulturstiftung, Stuttgart.

Anlässlich der Ausstellungseröffnung in Regensburg wurde von Prof. Dr. Michael Petzet angesichts des dort gezeigten umfangreichen und mannigfaltigen Materials sowie der Art und Weise seiner Präsentation angeregt, daß es nützlich wäre, dieses Material in Buchform zu publizieren. Um uns dabei behilflich zu sein, schlug er in seiner Funktion als Präsident des Deutschen Nationalkomitees von ICOMOS vor, die Arbeit in der Reihe ICOMOS-Hefte als gemeinsame deutsch-ungarische Publikation herauszugeben.

Das Buch beinhaltet nicht nur die Ergebnisse der komplexen Aufarbeitung der bei den Grabungen zum Vorschein gelangten architektonischen Fragmente und archäologischen Funde, sondern schildert in diesem Zusammenhang auch jenen Prozeß, der den Leser von der Freilegung über die denkmalgerechte Restaurierung bis hin zur Organisation der den Denkmalkomplex »in situ« präsentierenden Ausstellung führt.

Teil dessen bildet eine partielle, interpretierende Re-

programmjának keretében a kutatások addigi eredményeinek bemutatására. A kiállítás megrendezéséhez nagy segítséget nyújtott a Bajor Műemlékvédelmi Hivatalon kívül a regensburgi Diözesan Múzeum személy szerint Dr. Friedrich Fuchs művészettörténész. E helyen kell ugyancsak megköszönni Dr. Michael Kühenthal és Dr. Sylvia Codreanu-Windauer közreműködését a Bajor Műemlékvédelmi Hivatal részéről.

Magyar részről a kiállítás szakmai rendezői Dr. Sándor Mária, Dr. Gerő Győző, a feltárásokat vezető régészek voltak. Művészeti rendezője Szijártó Kálmán grafikus volt.

A »Die Bischofsburg von Pécs – Archaeologie und Forschung« c. kiállítás megnyitására 1995. június 1-én került sor Regensburgban, a Salzstadelban. Megnyitó beszédet mondtak Manfred Müller regensburgi, Mayer Mihály pécsi megyés püspökök, továbbá Prof. Dr. Michael Petzet a Bajor Műemlékvédelmi Hivatal Elnöke és dr. Fejéry Tamás az OMvH akkori elnöke. Ugyancsak beszédet mondott Regensburg város vezetése. Regensburg után a kiállítás Fellbachban az Öffingeni Krisztus Király templomban került bemutatásra, július 9–31. között. Ahol megnyitó beszédet mondott Friedrich Wilhelm Kiel Fellbach város főpolgármestere és Páva Zsolt Pécs akkori polgármestere.

A kiállítás magyarországi bemutatása: Pécs Művészetek Háza 1996. január 15. – február 5.

Paks Városi Múzeum 1996. február 15.- március 17.

A kiállítás megrendezését támogatták: Országos Műemlékvédelmi Hivatal – Budapest

Bajor Műemlékvédelmi Hivatal – München, Regensburg Város

Diözesan Museum – Regensburg,

Városi Múzeum és Levéltár – Fellbach,

Donauschwäbische Kulturstiftung – Stuttgart.

A regensbrugi kiállítás nyitása alkalmával, látva a kiállításon bemutatott gazdag és sokrégű anyagot és bemutatásának módszerét Prof. Dr. Michael Petzet vetette fel, hogy igen hasznos lenne ennek az anyagnak könyv formában történő megjelentetése, amelyhez segítségét is azonnal felajánlotta. Mint a Német ICOMOS Nemzeti Bizottságának elnöke lehetőséget adott arra, hogy a munka az ICOMOS Füzetek sorozatában – közös német magyar kiadványként -jelenhessen meg.

Könyvünk nemcsak a feltárások során előkerült építészeti maradványok és régészeti leletek komplex feldolgozásának eredményeit ismerteti, hanem ezzel összefüggésben bemutatja azt a folyamatot, amely a feltárástól a műemléki helyreállításon keresztül elvezeti az olvasót a műemléki együttesben »in situ« bemutatásra kerülő kiállításának megrendezéséig.

Ennek részét képezi a középkori egyetem maradványának értelmező részleges rekonstrukciója és annak modern védőépületben történő bemutatása; amely egyben a rendezendő »A középkori pécsi egyetem története és az Aranyos Mária egyetemi kápolna gótikus szobrai« c. kiállításnak ad otthont. A helyreállítás tervezőcsoportjának Schönerné Pusztai Ilona és Schöner László építészeknek, valamint Metzinger Ferenc statikusnak jó együttműködés-

konstruktion der Überreste der mittelalterlichen Universität, die ein moderner Schutzbau umgibt. Dieser Schutzbau wird gleichzeitig der geplanten Ausstellung unter dem Titel »Die Geschichte der mittelalterlichen Pécs-Universität und die gotischen Skulpturen der Universitätskapelle der Goldenen Maria« Platz bieten. In guter Zusammenarbeit gelang es dem Expertenteam unter Leitung des Architektenehepaares Ilona und László Schöner sowie des Statikers Ferenc Metzging einen den speziellen Aufgaben angemessenen Wiederherstellungsplan auszuarbeiten, der die Ergebnisse und fachlichen Vorschläge der die Freilegungen leitenden Archäologen weitgehend berücksichtigt, der um Geschichtstreue und authentische Darstellung bemüht ist.

Nicht zuletzt möchten wir an dieser Stelle all jenen danken, die uns im Laufe unserer langjährigen Forschungsarbeit moralisch und auch materiell unterstützt haben. Unser Dank gilt als Institutionen dem Landesamt für Denkmalpflege, der Kommunalverwaltung der Stadt Pécs, der Stiftung Mittelalterliche Universität und dem Landesfonds für Wissenschaftliche Forschung. Zu besonderem Dank verpflichtet sind wir den wissenschaftlichen Leitern des Landesinspektorats für Denkmalpflege (später Landesamt für Denkmalpflege), Dr. Géza Entz (†) und Marianne H. Sallay. Dank schulden wir unseren Lektoren, dem Redakteur der Reihe, Dr. Florian Fiedler, und den Übersetzern für ihre aufopferungsvolle Arbeit, mit der sie zum Erscheinen des Bandes beigetragen haben. Unser besonderer Dank schließlich gebührt den Sponsoren, durch deren großzügige Unterstützung die Veröffentlichung der Ergebnisse unserer Arbeit möglich wurde.

vel, alkalmazkodva a speciális feladatokhoz sikerült egy olyan helyreállítási tervet kidolgozni, amely a legmesszebbmenően figyelembe vette a feltárást vezető régészek eredményeit, szakmai javaslatait, ezáltal is nagy mértékben törekedve a történeti hűségre, a hiteles bemutatásra.

Végezetül, de nem utolsósorban szeretnénk köszönetet mondani mindazoknak akik hosszantartó kutatómunkánk során erkölcsileg és anyagilag segítettek munkánkat.

Intézményként az Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Pécs Város Önkormányzata, Középkori Egyetem Alapítvány említendő, valamint az Országos Tudományos Kutatási Alap.

Személy szerint külön is szeretnénk kiemelni néhai Dr. Entz Géza, és H. Sallay Mariannét az OMF (majd OMvH) Tudományos vezetőit. Köszönettel tartozunk még lektorainknak, sorozatszerkesztőnknek Dr. Flórián Fiedlernek és a könyv fordítójának áldozatos munkájukért, amellyel hozzájárultak a könyv megjelenéséhez.

Köszönettel tartozunk továbbá azoknak, akik e munkánk eredményének ismertté tételében nyújtottak támogatást: a könyv megjelenését támogató szponzoroknak.

Abb. 1. Karte von Ungarn
1. kép. Magyarország térképe

